

Problematika jugoslavenskog radničkog pokreta do 1941. godine u časopisima: "Historijski pregled", "Historijski zbornik" i "Pregled"

Gordana Vlačić

Za izučavanje historije našeg radničkog pokreta do 1941. godine ne obilujemo izbornim materijalima. Neosporna je činjenica, da je od oslobođenja do danas izvršen opsežan istraživački rad i da su objavljeni brojni prilozi. Međutim, to je još uvijek nedovoljno. Većina objavljenih priloga i dokumenata odnosi se na period od 1941. godine do danas. Mišljenja sam, da historiji našeg radničkog pokreta do 1941. godine treba posvetiti daleko veću pažnju. Taj period ima ogromnu vrijednost u sagledavanju idejnih previranja unutar naše radničke klase. Teorija i praksa našeg radničkog pokreta imala je bogatu prošlost. Pravilno sagledavanje minulih događaja u našem radničkom pokretu do 1941. godine ima svoju historijsku nužnost. Djelovanje KPJ u NOB-u i poslijeratnoj izgradnji socijalističkog društva, samo je nastavak procesa klasnog sazrijevanja našeg radničkog pokreta od perioda socijaldemokracije do suvremene historije SKJ.

Prilog izučavanju historije jugoslavenskog radničkog pokreta do 1941. godine su objavljeni radovi u navedenim časopisima. Oni su potpuno, ili dobrim dijelom, orijentirani na izučavanje historijske problematike. Iz tog razloga, obratila sam pažnju na sadržaj problematike iz historije našeg radničkog pokreta, koja je objavljena u ovim časopisima, od njihovih prvih brojeva, zaključno s 1963. godinom.

»Historijski pregled« obuhvatila sam u svojoj obradi od prve godine izlaženja, tj. od 1954. godine pa zaključno s 1963. godinom, »Historijski zbornik« obuhvaćen je od 1948. godine zaključno s 1963. godinom, a »Pregled« je obuhvaćen od 1953. godine, kada je svoj prijašnji naziv izmijenio u sadašnji, pa do kraja 1963. godine.

Prilozi iz historije jugoslavenskog radničkog pokreta do 1941. godine, različito su zastupljeni u navedenim časopisima. »Historijski pregled« izišao je u spomenutom razdoblju 33 puta. U 33 broja ovog časopisa, u periodu od 9 godina, objavio je ukupno 10 priloga iz gore navedene problematike. Od tog broja, 8 priloga posvećeno je problematici perioda socijaldemokracije, a 2 se odnose na historiju KPJ između dva rata. »Historijski zbornik« izišao je u periodu od 15 godina 66 puta. U tom vremenskom rasponu objavio je ovaj časopis 5 priloga o ovoj problematici. Svih 5 priloga odnose se na period socijaldemokracije. Časopis »Pregled«, u periodu od 10 godina, izišao je 132 puta. U tom vremenskom rasponu objavio je ukupno 20 priloga iz ove problematike. Od toga, 13 priloga odnosi se na period socijaldemokracije, a 7 na period KPJ između dva rata.

Analizirajući ova tri časopisa zajedno, sa stanovišta, ukoliko su sa svojim priložima ulazili u problematiku našeg radničkog pokreta do 1941. godine, možemo izvući nekoliko zaključaka. Kao prvi zaključak, navedeni časopisi objavili su do kraja 1963. godine ukupno 35 priloga, a kao drugi zaključak, od tog broja, 26 priloga odnosi se na period socijaldemokracije, a 9 priloga na period KPJ između dva rata.

Iz ovog kratkog statističkog pregleda vidi se, da je period socijaldemokracije daleko jače zastupljen od perioda KPJ između dva rata. Međutim, s obzirom na specijalnost ovih časopisa, mislim, da je naš cjelokupni

radnički pokret do 1941. godine dobio vrlo malo prostora. Iznoseći gornju tvrdnju, ne očekujem da ovi časopisi postanu isključivi izvori za historiju jugoslavenskog radničkog pokreta. Za tu problematiku postoje specijalizirane ustanove sa svojim edicijama. Međutim, te specijalizirane ustanove novijeg su datuma i daleko mlađe od ovih časopisa. Pored svega toga, naša nacionalna historija i period od 1941. do danas, daleko su jače zastupljeni u ovim časopisima.

U časopisu »Historijski pregled« prilozi su obuhvatili problematiku našeg radničkog pokreta do 1941. koji se odnose na više naših republika. Iz problematike radničkog pokreta Hrvatske do kongresa ujedinjenja, prilozi su obradili više problema. Prilog Mirjane Gross obrađuje period ilegalnog djelovanja prvih grupa radnika socijalista, aktivnost »Tipografskog društva« i »Obrtničkog radničkog društva« u Zagrebu, djelovanje lista »Radnički prijatelj«, utjecaj pariske komune na hrvatske socijaliste, veze hrvatskih socijalista s austrijskim i aktivnost Dragutina Kalea i njemačkog radnika Veitlmayera. Citava ova problematika odnosi se na period između 1869—1875. godine. U prilogu Josipa Vidmara iznose se podaci sa socijalističkih konferencija 1909. i 1910, te socijalističke konferencije u Stockholmu 1917. U daljnjem tekstu autor analizira revolucionarne situacije u Hrvatskoj i ostalim krajevima zemlje prije 1918. godine, s naročitim osvrtom na djelovanje zelenog kadra i previranja na selu. Ostali dio priloga odnosi se na rascjep u socijaldemokratskom pokretu jugoslavenskih naroda pred kongres ujedinjenja, na sam tok kongresa i rad Partije u legalnom periodu. Prikaz obiluje podacima o učestvovanju jugoslavenskih komunista u mađarskoj revoluciji, o pobjedi na izborima 1920. godine i o njihovom djelovanju na razvitak tarifnih štrajkova i pokreta. Prikaz završava opisom situacije u redovima SRPJ (k) pred Vukovarski kongres, opisom samog rada kongresa i situacijom u KPJ do donošenja Obznane. Za period historije KPJ između dva rata, koji se odnosi na KP Hrvatske, prilog Mane Trbojevića daje pregled ekonomske i političke problematike stare Jugoslavije. Autor analizira stav KPJ prema nacionalnom pitanju i proces formiranja KP Hrvatske, s posebnim osvrtom na objektivne prilike Hrvatske toga vremena. U daljnjem tekstu, daje se tok osnivačkog kongresa KPH i reagiranja službenih vlasti na taj događaj. Svoj prilog autor završava prikazom razvitka KPH i njenih personalnih promjena u periodu 1937—1941. godine. Za historiju socijalističkog pokreta Makedonije, prilog Ivana Katardžieva obogaćuje podatke za socijalističku štampu Makedonije do 1919. godine i djelovanje makedonskih socijalista u Bugarskoj do 1895. godine. Prilog Đorđa Abadžieva obrađuje djelovanje oktobarske revolucije na našu socijaldemokraciju, s posebnim osvrtom na djelovanje revolucionara među bugarskom vojskom na Solunskom frontu. Franc Klopčić dao je vrijedan prilog za historiju slovenskog radničkog pokreta. To je prikaz osnovnih problema frakcionaštva u KPJ s posebnim osvrtom na borbu u redovima komunista Slovenije, u periodu 1922—23. i 1925—26. Dimo Vujović dao je prilog za historiju crnogorskog radničkog pokreta. To je pregled djelovanja revolucionarne štampe u Crnoj Gori 1871. i djelovanja Svetozara Markovića i Vase Pelagića u Crnoj Gori. U prilogu se dalje govori o pokušaju formiranja socijalističkih organizacija 1913. godine, štrajkaškim i tarifnim pokretima krajem XIX i početkom XX stoljeća i o djelovanju crnogorske emigracije u socijalističkim organizacijama Evrope do 1918. godine. Prilog završava pregledom aktivnosti crnogorskih socijalista iza 1918. godine i njihovog djelovanja na formiranje SRPJ (k) i borbe protiv separatista u Crnoj Gori. U priložima, koji se odnose na problematiku cjelokupnog jugoslavenskog radničkog pokreta, mogu se naći bibliografski podaci objavljeni od oslobođenja do 1945. godine, dokumenta za revolucionarna previranja u našim krajevima pod utjecajem oktobarske revolucije i pregled buržoaskih i socijalističkih teorija o rješavanju Istočnog pitanja. Te priloge dali su: F. Culinović, T. Aras i J. M. (bez potpunog prezimena i imena).

U časopisu »Historijski zbornik«, objavljena su četiri priloga iz perioda hrvatske socijaldemokracije. Njihov autor je Mirjana Gross. Prilozi su obuhvatili neke fragmente ovog pokreta od 1868. godine do 1919. Osim obrade dokumenata objavljenih u IV tomu Istorijskog arhiva KPJ, autorica je obradila čitav niz ostalih problema. Među njima, odnos socijalista prema građanskim strankama Hrvatske u II polovini XIX i početkom XX stoljeća, utjecaj austrijske i njemačke socijaldemokracije na razvitak pokreta u Hrvatskoj i odnos SD Hrvatske i Slavonije prema službenim vlastima i nacionalnom pitanju. Kod nacionalnog pitanja, posebnu pažnju obratila je na problem mađarizacije i odnosa SDS prema srpskohrvatskom pitanju u periodu 1890—1902. godine. Svi ovi prilozi obiluju bibliografskim podacima.

U časopisu »Pregled«, 8 priloga posvećeno je problematici radničkog pokreta BiH-a. Nedim Šarac daje analizu feudalnog klasnog antagonizma s konfesionalnim obilježjem i odnos SDS BiH-a, hrvatske i srpske buržoazije i muslimanske političke frakcije prema agrarnom pitanju tog vremena. Milivoj Erić piše o agrarnom problemu BiH-a u periodu 1878—1918, stavu SDS prema tom problemu, s posebnim osvrtom na odnos KPJ prema agrarnom pitanju do 1928. godine. Hamdija Kapidžić analizira rad socijalista u Gradskom vijeću Sarajeva početkom 1919. godine, a Branko Hrisafović u trima priložima reagiranje građanske štampe prema radničkom zboru iz 1905. godine. Svoj prilog on završava pregledom učesnika generalnog štrajka 1906. godine i prikazom uslova razvitka bosansko-hercegovačke buržoazije i radničke klase u periodu od 1918—1941. godine. U prilogu Nedima Filipovića upoznavamo se s reagiranjem turskih vlasti na osnivanje I internacionale i proglašenje pariske komune. Iz historije srpskog radničkog pokreta, Zorica Priklmajer piše o stavu SSDS prema nacionalnom pitanju, ujedinjenju i aneksiji. Enver Redžić analizira stavove Vase Pelagića o pitanju socijalizma te nacionalnog i agrarnog problema u Bosni i Hercegovini. Na kraju prikaza autor prati njegovo djelovanje u bosansko-hercegovačkom ustanku iz 1875. godine. Risto Pariez posvećuje svoja dva priloga Svetozaru Markoviću i njegovim stavovima prema socijalizmu i komunalnom uređenju, a treći prilog o radu Svetozara Markovića odnosi se na objavljivanje njegovog djela »Pariska komuna«. Živan Tanić daje prilog o radu i djelovanju Mite Cenića. U ostalim priložima, Vlado Krndija i Vilko Vinterhalter posvećuju svoje radove životu i djelovanju Veselina Masleše, Milan Gavrić revolucionarnom djelovanju Mitra Trifunovića-Uće, a Avdo Humo piše o značaju djelovanja Đure Đakovića u radničkom pokretu BiH-a između 1905—1922. i u redovima KPJ do 1929. godine. U prilogu Rodoljuba Čolakovića dat je historijski pregled razvoja radničkog pokreta u BiH od prvih stručnih udruženja do 1955. godine. Za historiju KPJ između dva rata, vrijedne priloge dao je Mićo Rakić analizom splitskog plenuma CK KPJ iz 1935. godine.

Iz ovog letimičnog pregleda problematike iz historije našeg radničkog pokreta do NOB-a, vidi se daleko jača zainteresiranost naših historičara za period radničkog pokreta do 1919. godine. Što se tiče historije KPJ između dva rata, ona je veoma slabo zastupljena. Ova kratka analiza potvrđuje moj stav, iznesen na početku izlaganja, da su naši historijski časopisi našli daleko više prostora za našu nacionalnu historiju. Historija našeg radničkog pokreta, bez daljnega, uklapa se u našu nacionalnu historiju, ali, s obzirom na društveno ekonomske promjene u Jugoslaviji od 1941. do danas i s obzirom na ulogu SKJ u tim promjenama, naš radnički pokret do 1941. zaslužuje više prostora.